

CORRELATS SOCIOLÒGICS DE LES LLENGÜES POLINÒMIQUES

El concepte de llengua polinòmica tal com l'ha definit Marcellesi ens posa en contacte de manera natural amb estructures socials que en bona part no existeixen en les societats de llengües no polinòmiques. És així que el domini sociolingüístic de les llengües polinòmiques (LP) que hem pres com a punt de referència (el cors, el sard, el friülà, el lapó i el schwyztertüusch) presenta una sèrie de característiques pròpies que els confereix un marc estructural comú que, a la vegada, les diferencia de les llengües de contrareferència (LC) que serveixen de llengua de cultura i d'expressió formal als mateixos parlants de les LP. Així, la llengua de contrareferència (LP) del cors és el francès, la del sard i del friülà, l'italià, la del lapó el finlandès, el suec, el noruec i, fins i tot el rus, i la del schwyztertüusch, la llengua alemanya estàndard. Els trets comuns que diferencien les LP de les seves llengües de contrareferència són els següents:

1) El procés d'alfabetització massiva de les comunitats de LP va ser vehiculat en una altra llengua, és a dir la LC. De més a més, la LC en tots els casos és la llengua oficial dels estats en els quals es troben integrades les comunitats de LP. A banda d'això, cal subratllar que les comunitats de LP són sempre comunitats minoritzades. Això implica que la llengua de cultura i de les relacions formals d'aquestes comunitats sigui la LC;

2) La producció cultural en LP és clarament inferior a la que es dóna en LC i això comporta que no arribi a una massa crítica suficient, factor que provoca que, d'alguna manera, sigui inútil la codificació uniforme de la LP atès que les seves funcions i el seu ús es limiten a situacions orals i no formals;

3) La comunitat de LP presenta elements clars extralingüístics que la diferencien de la de LC (insularitat del cors i del sard, el tipus de vida per al lapó, l'aïllament i esclavització per als friülans fins al Renaixement i la separació política respecte a la massa de germanoparlants dels suïssos alemanys);

4) La comunitat de LP no posseeix una estructura urbana jeràrquica (o només la té de fa poc), la qual cosa determina l'absència d'un centre urbà difusor de la llengua estàndard codificada (rivalitat entre Ajaccio i Bastia per a Còrsega, Zuric i Berna per a la Suïssa alemanya, Càller i Sàsser per a Sardenya, Udine i Gorica per al Friül i absència total de centres urbans a Lapònia atesos els hàbits transhumants d'aquest poble).

1. EL PROBLEMA DE L'ALFABETITZACIÓ

El procés d'alfabetització universal té la seva importància no només de cara a l'evolució psicosocial ulterior de l'estatus lingüístic de la variant parlada per una comunitat determinada, sinó també de cara a l'evolució posterior entre regionalisme i nacionalisme. Així, al si de les nacions sense estat, aquest procés no es pot separar del de bil·lingüització: ateses les condicions precàries d'aquestes comunitats, l'alfabetització no era possible en la llengua de la comunitat minoritzada. L'escolarització obligatòria dels nens va provocar que els parlants de les llengües minoritzades adquirissin una competència oral i escrita creixent en la llengua dominant que, d'altra banda, era la llengua exclusiva de l'ensenyament. Així, doncs, aquesta es convertia lògicament, i cada vegada més, en l'única llengua capaç de vehicular la cultura i la comunicació a un nivell quantitativament i qualitativament

més elevat, i en l'única llengua capaç de garantir un estatus social de més prestigi i un accés més ràpid i fàcil a les funcions dependents de l'Administració i a la vida urbana de la capital, pol d'atracció cultural, social i econòmic.

Això implica que, cada vegada més, la llengua codificada i estandarditzada de la comunitat hegemònica i supraordinada sigui més utilitzada, mentre que la llengua de la comunitat minoritzada té dificultats per consensuar una codificació, fet que la congela i la relega a llengua polinòmica. Després s'entra en un cercle retroalimentador i alhora entròpic: a causa de l'alfabetització universal, hom exigeix que una llengua reflecteixi una *norma* concreta i palpable que pugui servir de punt de referència: com que la llengua polinòmica i minoritzada no té aquesta característica, es veu progressivament apartada de les funcions de cultura i comunicació formal i només subsisteix com a codi oral que assumeix les funcions de llengua baixa dins *un marc diglòssic*. I és així com, privada de tot dret a ser inclosa en el sistema educatiu, aquesta LP veu com se li nega també qualsevol possibilitat de codificació i estandardització.

2. LA PRODUCCIÓ CULTURAL EN LP

La impossibilitat d'accés al sistema educatiu i la reducció progressiva a llengua exclusivament oral i fortament dialectitzada provoquen, lògicament, que, atès que la LP no és una llengua literària susceptible de vehicular la cultura, la producció en LP sigui molt precària i altament insatisfactòria des del punt de vista quantitatiu i qualitatiu. Això implica que no es consideri necessària la codificació de la LP, ja que com més funcions socials va adquirint una llengua, més es fa necessària la seva normativització (en aquest cas, la de la LC). La codificació del francès modern es deu en bona part a la necessitat de regularitzar —i conseqüentment fer-la més eficient i eficaç— la creixent producció burocràtica que arribà a un volum crític sota Richelieu. Ben altrament és la codificació teleològica pròpia de les llengües minoritzades: del passat caòtic i tortuós emergeix una codificació duta a terme per una èlite de patricis que lluiten a favor de la llengua de «tota» la comunitat

(quan, de fet, es tracta bé de preservar d'alguna manera una sèrie de privilegis adquirits, bé d'incrementar-los).

Lògicament, doncs, la producció precària i poc difosa de materials culturals en LP només arriba a una petita part de la població, la qual cosa implica que la seva codificació sigui encara menys necessària: no cal opinar, ni menys encara replicar sobre allò que no ha estat escrit ni llegit. Si ens fixem en el quadre adjunt (de Kloss i Muljačić, 1978: 48-49), veurem com en aquest sentit les diferències entre una LP (el sard) i una altra llengua minoritzada no polinòmica (el català) són ben patents: a nivell de producció escrita, veiem com el català assumeix pràcticament totes les funcions, tant de nivell com de tema. En canvi, en el cas del sard veiem com no hi ha recerca en cap tema. Així, doncs, tenim d'una banda una llengua apta per a tots els usos i, de l'altra, una llengua que presenta greus diferències de cara a assumir segons quines funcions culturals.

3. ELS ELEMENTS EXTRALINGÜÍSTICS DIFERENCIADORS DE LES COMUNITATS DE LP

Estem vivint una època en la qual les diferents comunitats nacionals i/o regionals perden progressivament la seva homogeneïtat ètnica sota la influència dels intensos intercanvis de població derivats de les noves condicions econòmiques europees. A pesar d'això, les comunitats de LP conserven algunes característiques (o les conservaven fins fa poc) que les defineixen altrament que pel codi lingüístic utilitzat. Els casos més clars són els que caracteritzen els corsos, els sards i els lapons, tres comunitats que se singularitzen de manera important respecte dels altres grups socials que integren l'estat comú. En efecte, la insularitat de corsos i sards els serveix de principal i més evident element de diferenciació: les illes sempre han desenvolupat un sistema de vida i un caràcter diferent dels del continent. En canvi, mai (o molt poques vegades) han donat peu a moviments secessionistes majoritaris. Aquestes comunitats compten amb prou particularitats socials i lingüístiques que impliquen que no calgui reivindicar el seu dret a la diferència.

Els lapons, ells també, presenten un cas de diferenciació extrema. Aferrats fins avui dia als seus costums nòmades, disseminats al llarg d'un vast territori que comprèn quatre estats (Noruega, Suècia, Finlàndia i l'URSS) i havent desenvolupat el seu propi sistema d'economia de supervivència enfront de sistemes econòmics molt més desenvolupats, presenten trets extralingüístics que els diferencien dels pobles que els envolten i amb els quals pràcticament no es barregen. El cas dels friülans aïllats de la resta de la península itàlica fins al 1420, quan el seu territori va passar a mans de la República de Venècia, i el dels suïssos alemanys que es diferencien dels seus compatriotes francòfons i italianòfons des del punt de vista religiós (protestants els uns, catòlics els altres) i dels seus germans alemanys per ser inclosos en un altre estat, també presenten prou bé aquesta situació.

4. LA MANCA D'UN CENTRE URBÀ ÚNIC I D'UNA ÈLITE URBANA

Les comunitats de LP es caracteritzen també pel fet que el seu sistema d'implantació sobre el territori es constitueix amb un cert nombre de ciutats mitjanes i petites, de les quals cap no exerceix el paper de capital nacional (o regional) indiscutida. És el cas, ja ho hem assenyalat, de Bastia i Ajaccio per a Còrsega, de Càller i Sàsser per a Sardenya, d'Udine i Gorica per al Friül i l'absència total de centres urbans per a Lapònia.

En efecte, si tenim en compte les dades demogràfiques, veiem que Bastia (c. 44.000 habitants) i Ajaccio (c. 55.000 habitants) representen els dos centres d'atracció urbana a Còrsega, la qual cosa impedeix a qualsevol d'aquestes dues ciutats d'exercir la capitalitat incontestable de l'illa, cosa que obstaculitza també el desenvolupament d'*una sola èlite urbana* que es posi al davant de la vindicació lingüístico-cultural.

Aquest també és el cas de Sardenya on Càller (c. 224.000) i Sàsser (c. 125.000) són les dues capitals rivals d'un país, rivalitat que, com en el cas de Còrsega, es veu incrementada per la seva situació geogràfica. Gorica (c. 142.000) i Udine (c. 115.000) competeixen també per la capitalitat lingüística i cultural del Friül. Finalment, Zuric (c. 357.000) rivalitza amb la capital federal, Berna (c. 144.000), per aconseguir l'hegemonia cultural, social i financera del país.

En canvi, altres comunitats que durant un cert temps i en un moment donat de la seva història han conegut una situació similar a la de les comunitats de LP que hem analitzat aquí, tenen una estructura de tipus urbà centralitzada en un pol d'atracció incontestat que exerceix d'element cohesionador, a la vegada que ha permès el desenvolupament d'una èlite urbana codificadora i vehiculadora de la producció cultural en llengua pròpia. És el cas de Barcelona per a Catalunya, Ljubljana per a Eslovènia, Ljouwert (Leeuwarden) per a Frísia, Cardiff per al País de Gal·les, Dublín per a Irlanda, etc. I atès que són les èlites urbanes que construeixen la comunitat nacional, aquest és també un element decisiu des del punt de vista lingüístic per totes les raons que hem anat esmentant.

Així, doncs, l'existència d'una llengua polinòmica, definida com a *«llengua la unitat de la qual és abstracta i resulta d'un moviment dialèctic i no de l'ossificació d'una norma única i l'existència de la qual es basa en la decisió massiva dels qui la parlen de donar-li un nom particular i de declarar-la autònoma de les altres llengües conegudes»* resulta abans que res de la presència de dues (o més) llengües en contacte en un espai geogràfic concret. Hem vist com les societats en les quals es dona aquest fenomen presenten unes característiques pròpies que les uneixen entre elles i les diferencien respecte de l'exterior.

Així, doncs, el tema de les llengües polinòmiques desborda el marc estrictament lingüístic i s'insereix dins la sociologia. No es pot deslligar el seu estudi del de la societat circumdant (tema del policentrisme urbà, de la presència o no de burgesia, procés d'alfabetització, etc.)

En definitiva, esperem haver donat uns elements de reflexió que permetin un estudi més aprofundit de les situacions de llengües en contacte i, en particular, de la vessant de les llengües polinòmiques que conviuen amb una llengua dominant, a la vegada que confiem que es continuïn duent a terme estudis des del punt de vista sociològic i sociolingüístic respecte d'aquest tema.

MARC LEPRÊTRE
JORDI BAÑERES

Quadre de Kloss i Muljačić, citat a: BLASCO FERRER, E. *La lingua sarda contemporanea* (Edizioni della Torre, Cagliari, 1986), pàg. 17.

CATALÀ			
R	7	8	9
D	4	5	6
E	1	2	3
	N	H	C

SARD			
R			
D	4	5	
E	1	2	3
	N	H	C

Nivells: R → recerca
 D → divulgació
 E → escrits no literaris elementals

Temes: N → temes nacionals
 H → humanístics
 C → científics

